

La Cerdanya col·lectivitzada. 1936-1937

Qui podia preveure la importància de l'experiència anarquista de Puigcerdà? La Setmana Tràgica de 1909, les vagues de 1917, les de 1932 de l'alt Llobregat no van deixar a la Cerdanya la imatge d'una terra revolucionària. La seva reeixida ve de dos orígens: la proximitat de la frontera francesa, que fa de Bourg-Madame i de Puigcerdà la bústia entre la revolució espanyola i l'anarquisme internacional,¹ i la personalitat d'un faista, Antonio Martín, *el cojo de Málaga*.

Juliol i tardor de 1936

L'aixecament militar del 18 de juliol arrossega darrere seu una agitació general. Les notabilitats tremolen de por o fugen a França i gent vestida del *mono* ocupa el carrer amb armes. Enfadat per la traïció de l'exèrcit de la República, Puigcerdà viu unes setmanes de democràcia directa amb reunions clamoroses a la plaça CNT (avui Cabrinetty) on es troben molts francesos, funcionaris de la duana o altres, i militants d'esquerra. En el marc d'aquest desordre, irresponsables cometent trenta-tres assassinats entre els quals els vint-i-un de la terrible nit del 9 de setembre de 1936. Aquests excessos han donat a l'experiència llibertària de Puigcerdà una imatge dolenta que dura fins ara. No són aquests dies indefensables el tema de la nostra xerrada.

Una societat llibertària

L'últim assassinat es produeix el 31 d'octubre. Només és d'aquest instant que podem parlar d'una construcció

Jean-Louis Blanchon,
historiador

econòmica i política responsable tot i que moltes realitzacions llibertàries precedeixen aquesta data.

Negació del passat

No es respecta l'estat que sigui de Barcelona o de València. No és aquest estat de la República que ha deixat caure Irun en lloc de provocar una ofensiva important a l'Aragó i limitar la pressió de Mola? No és la duana francesa que va agafar a l'estació de la Tor de Querol el camió de quaranta caixes de cartutxos que el comitè volia enviar per tren als milicians d'Irun?

L'única democràcia acceptable és la democràcia directa. Durant el míting del 21 d'abril de 1937, Ponciano Alonso recorda que cal tenir confiança en les organitzacions obreres i no en la solució política com ho proven les catàstrofes d'Itàlia i d'Alemanya. Seixanta anys de democràcia han *cloroformat* el poble francès. L'exèrcit només coneix l'autoritat i la metralla, i molts milicians cerdans lluiten contra els anarquistes a Sástago, a la vora de l'Ebre. La militarització de les milícies serà un xoc per als anarquistes.

Consideren l'Església un món inacceptable encara que ha triat clarament el camp rebel. Utilitzen les esglésies com a magatzems, habitacions de refugiats o escoles però cremen l'art sacre. Els cerdans viuen malament aquesta destrucció. Fan desaparèixer els capellans o els alliberen contra rescat. Les monges han de deixar el seu vestit i poden marxar on volen. Les carmelites van habitualment cap a la seva família francesa. Les de l'hospital atenyen el camp nacional a Almendralejo.

Aparició d'una nova economia amb la col·lectivització

L'agricultura

Els caps anarquistes de Puigcerdà no pertanyien a la ruralitat. Antonio Martín era paleta, un altre espardenyer o electricista. El món de la pagesia no era la seva preocupació més important. Si el propietari s'ha quedat, habitualment no hi ha problema, amb l'excepció de José Turiera Puigbó, assassinat el 9 de setembre. Si el propietari ha fugit, les terres són col·lectivitzades i els obrers agrícoles fan funcionar la finca, com el mas Florensa d'Aja o el mas Rigolisa. Controlen la producció. La fàbrica col·lectivitzada de llet condensada ocupa quaranta-sis obrers el febrer de 1937, amb 8.000 litres de llet cada dia. La de la Seu d'Urgell rep 20.000 litres de llet cada dia i n'envia 5.000 a Barcelona. Una de les raons de l'oposició de Bellver i dels pobles veïns és precisament la seva oposició de confiar la llet i les vedelles a les cooperatives.

Socialització industrial

El dia de treball és de sis hores des del juliol. En les empreses petites, a Catalunya, si l'amo

EL PROLETARIADO CUMPLE CON SU MISION HISTORICA

el militarismo, la clerecia y el capitalismo quieren detener el curso de la Historia; pero el proletariado, levantado ad armas, los arroja implacablemente, poniendo en marcha el reloj de la Historia.

ha quedat, un comitè de control participa en la gestió. A les indústries del tèxtil de Puigcerdà es passa igual tot i que es guarda un enginyer eficaç, que cobra 233 ptes. El febrer de 1937, els Comitès de la Indústria Fabril y Textil demanen d'augmentar la producció, de tornar a la setmana de 48 hores, de cobrar-ne 40 i de dipositar el salari de les 8 hores a la Caja de Pignoración de la Generalidad de Cataluña. Els obrers ho rebutgen; accepten de treballar 48 hores però de cobrar el salari corresponent.

El comitè aprecia la vitalitat de les mines de lignit de Das. Cal eixamplar els carrers del poble i els miners milloren les condicions de treball.

La cooperativa, centre de distribució

"La cooperativa no vende, distribuye" imprimeix *Sembrador*, el periòdic de les joventuts llibertàries. Hi posen els estocs dels comerços i diuen als propietaris:

–No és un problema. Ha desaparegut la propietat privada. Podeu treballar a la cooperativa i us pagarem 50 pessetes setmanals com a tothom.

Així, *L'Indépendant* del 14 d'agost de 1936 escriu que molts comerciants s'han ajuntat a l'exèrcit de Mola. Aquesta cooperativa és l'admiració dels anarquistes de tot arreu a Europa, que vénen a visitar l'experiència llibertària de Puigcerdà. "Cada servei té la seva gestió i els beneficis van a la caixa comuna de la vila". L'atur ha desaparegut i els salaris són uniformitzats. Cadascu, doncs, pot anar a la cooperativa. La premsa llibertària, evidentment, no parla de la irritació dels comerciants col·lectivitzats sense el seu consentiment: "És al si d'aquesta cooperativa que es troba col·lectivitzada la majoria dels petits comerciants de Puigcerdà. La majoria, però no tots. L'entrada a la cooperativa no és obligatòria. A la vora de les botigues cooperatives existeixen encara comerciants privats amb la condició que no tinguin assalariats. És el cas de la carnisseria, de la merceria, dels hotels. En canvi, els cafès, els sastres, els dentistes, els farmacèutics són tots dins la cooperativa. Ocupa al total 190 persones".

Sobre el terreny no és tan clar. Els perruquers col·lectivitzats, per exemple, fan la seva voluntat i els treballadors diuen trobar la porta tancada després de les seves hores de treball. De tota manera, el control de l'economia pel comitè ha protegit les classes modestes, i periòdics tan poc anarquistes com *Le Petit Parisien* podien dir que es vivia tranquil i feliç en aquest paradís llibertari.

La col·lectivització toca quasi tots els

NUESTRO LEMA:
UNO PARA TODOS, TODOS PARA UNO

SECCIONES Acailes y Jabones Alpargatería Almacén de Carbones Almacén de Vinos Barbería Cafés-Bares Carnicería Cereales Comestibles Confeciones Fábrica de Gaseosas Fábrica de Leijias Fábrica Pastas Sopa Ferretería	COOPERATIVA POPULAR DE PUIGCERDA Edificio de la Plaza Cabrinetty Teléfono. 55	SECCIONES Lechería Meceria Panadería Peluquería Perfumería Pascadería Sastres Tejidos Tintorería Tocinería Verduras Vinos y Licores Volateria Zapatería

LA COOPERATIVA NO VENDE, DISTRIBUYE

sectors, com per exemple els transports. Els cotxes puigcerdanesos són comissats i els seus propietaris són pagats com a xofers dels seus vehicles. Els recuperen en bon estat després de l'eliminació dels anarquistes.

El finançament

Hi ha cantons aragonesos o catalans on la moneda només és utilitzada amb l'exterior. A Puigcerdà no desapareix. Només hi ha un salari sigui quina sigui la feina: director, obrer qualificat o peó: 50 pessetes per als homes i 35 per a les dones. A les fàbriques és de 55 pessetes per als homes i 40 per a les dones. Els milicians reben 70 pessetes de la Generalitat i tornen vint pessetes. Per a tots, 5 pessetes més per nen. Els únics que escapen a aquesta regla són el tècnic suís de la fàbrica de llet condensada, que rep gratificacions, i el director francès de la fàbrica textil, que manté el mateix salari que abans de la guerra. Els llibertaris agafen els estalvis i els comptes bancaris. Venen a França els objectes agafats

als fugitius, com els joiells. Lliuren personalitats, sobretot religioses, contra rescat a francesos. Reben donatius d'admiradors europeus com els obrers de Labastide-Rouairoux del departament de l'Aveyron, etc. El comitè, doncs, utilitza molt diner i pot arribar que un tresorer indelicat passi la ratlla amb una part però és una excepció. Entre l'octubre i els maig, els salaris balancegen entre 20 i 30.000 pessetes cada setmana. Quan els estocs dels comerciants són esgotats, cal alimentar la cooperativa a vegades amb productes comprats a Bourg-Madame. El front d'Aragó necessita diner. Fan obres importants com el subministrament d'aigua de Puigcerdà i d'Urtx, les clavegueres de Llivia, les escoles de Ger, Queixans, Isòvol, la Molina, Aja, etc. Organitzen l'ensenyament gratuït i obligatori amb més mainada ja que refugiats arriben cada dia i menys mestres ja que no queden ni capellans ni religioses. El Comitè de Festes de la CNT vol desenvolupar la cultura popular; multiplica biblioteques, cinemes, conferències. El desembre de 1937 s'acusa un tal Hernáez de "robatori d'una llibreria" l'agost de 1936. Diu que ha obeït l'ajuntament, que volia "constituir una biblioteca popular con las obras existentes en diversas casas abandonadas y algunas habitadas". Hi afegeix que "los libros recogidos se depositaban todos en la torre destinada a biblioteca" que "la biblioteca llegó a funcionar, aunque de un modo imperfecto, pero de todas maneras se llevaba registro de lectores», que «no se destruyó ningún libro, ni aún los de carácter religioso por estimar que podían servir para documentarse los que quisieran sobre estas cuestiones". Malgrat la severitat del moment pels anarquistes, el deixen anar. En pocs mesos, en temps de guerra, van realitzar un programa no negligible.

Els serveis socials

Amb la gestió anarquista, els benestants barcelonins no tenen ganes de tornar a la capital cerdana i deixen molts xalets sense ocupació. Les associacions puigcerdaneses s'hi

instal·len: Comitè Antifeixista, Juventuts Llibertàries, Milicians, Secció Francesa, etc. La comissió CNT de Puigcerdà visitava els allotjaments obrers; si els trobaven insalubres, els obrers anaven a viure a les riques cases deixades; durant la repressió antilibertària, hauran de deixar-les.

Per a la salut, el doctor Còrdoba apareix sovint en *Sembrador* per la seva abnegació i les seves xerrades de vulgarització científica. La farmàcia popular funciona perfectament i tindrà un estoc de 60.000 pesetes al moment de la municipalització.

De la col·lectivització a la municipalització

La col·lectivització que acabem d'observar desapareix després de la batalla de Bellver i dels Dies de Maig de Barcelona. Companys i Negrín no podien acceptar una gestió que no fos la de l'estat, i Puigcerdà va conèixer una repressió antilibertària sangonosa. La farmàcia cobrava un benefici de 2.000 pessetes/mes; és municipalitzada perquè, amb una gestió de la CNT, tindria problemes d'aprovisionament. L'abnegació i el dinamisme del personal benèvol no preserva el Comitè de les Festes CNT víctima de la furor municipalitzadora; presenta una comptabilitat correcta i la qualitat de les seves activitats, però una lletra del PSUC el condemna a la municipalització. Sis treballadors feien funcionar una serradora col·lectivitzada al pont de Sant Martí; són assassinats pels *asaltos* i la serradora és municipalitzada el 30 de juny de 1937. El nou Consell Municipal decideix imprimir 10.000 bitllets d'una pesseta i la retirada dels vals de la cooperativa i de les seves fitxes de níquel. La bandera *roja y negra* desapareix i el periòdic *La Humanitat* del 30 de maig de 1937 saluda la tornada de:

"La bandera republicana a Puigcerdà

Puigcerdà ja és lliure. Els seus ciutadans sí que han trencat unes cadenes ! Ja s'han desfet de la plaga d'incontrolats que durant deu mesos inacabables han sembrat el terror per aquelles comarques. Ja no s'assessina, ni s'imposen contribucions particulars, ni s'exploïen els camperols.

Al cim de la torre de Puigcerdà, oneja, per primera vegada des del 19 de juliol, la bandera republicana. Els colors d'aquesta bandera han estat saludats amb joia per tots els ciutadans de Puigcerdà i pels de Tour de Querol, Bourg-Madame i els caserius més pròxims al Pirineu francès."

El record del 9 de setembre i la voluntat anarquista d'imposar la seva veritat sense consultar la gent han fet que l'acceptació no fos molt sincera. Després dels Fets de Bellver, el *préfet* escriu al ministre la satisfacció de la Cerdanya francesa de tornar a veure els carrabiners i la bandera de la República a la frontera de Bourg-Madame. S'havia girat una pàgina de la història de Cerdanya.

Notes

1- "Els nostres amics de Puigcerdà van constituir amb l'assentiment dels nostres camarades de la FAI un grup anarquista de llengua francesa que ha de reforçar l'enllaç entre els grups francesos i Barcelona. Per a tota correspondència, adreçar-se a Albert Perrier, Hôtel Salvat, Bourg-Madame, Pyrénées-Orientales".